

Kees Springer in de kerk. Kees Springer buiten de kerk

door J.J. Cremer (1827-1880).

Handschrift Kees Springer in de kerk is gedateerd Den Haag 6 april 1858 ; fol. 2-10. 99 fol.

Handschrift Kees Springer buiten de kerk is gedateerd Den Haag, 21 augustus 1858; fol. 11-39. 29 fol.
(De handschriften zijn in bezit van de Koninklijke bibliotheek).

[Kees Springer in de Kerk]

Kees Springer in de Kerk, met al zijn afdwalingen onder de preek, novelle van Cremer, gevolgd door *Kees Springer buiten de Kerk*, waarin men leest hoe edelmoedig Kees is en hoe alles nog terecht komt. Twee verhalen, waarmee Cremer een buitengewoon grote opgang maakte; tevens twee pleidooien voor de Moderne godsdienst.

1e druk : Kees Springer in de kerk. In: De Tijdstroom: maandschrift gewijd aan wetenschap, letteren en kunst: redacteurs J.J. Cremer e.a. Tiel: Wed. D. R. van Wermeskerken, 1858. Jrg. 1, dl.1., 1858. p. 387-397.

1e druk: Kees Springer buiten de kerk. In: De Tijdstroom: maandschrift gewijd aan wetenschap, letteren en kunst: redacteurs J.J. Cremer e.a. Tiel: Wed. D. R. van Wermeskerken, 1858. Jrg. 1, dl. 2, 1858. p. 161-211.

2e druk in: Portretten - Kees Springer in en buiten de kerk. Leyden: A.W. Sythoff, 1860. p. 92-112.p. 113-191.

3e druk in: Portretten - Kees Springer in en buiten de kerk. Leyden: A.W. Sythoff, 1861. p. 92-112. p. 113-191. Met afb.

4e druk in: Samarangsch advertentie-blad. Samarang: Groot, Kolff & Co, 1862. Kees springer in de Kerk: 31 januari en 7 februari 1862. Kees Springer buiten de kerk: 14, 21, 28 februari, 7, 14, 28 maart, 18, 25 april, 2, 16 mei, 11 juli 1862.¹

5e druk in: Novellen. Leiden: A. W. Sijthoff, 1871. p.61-71, 72-121. In serie met: Portretten. Kees Springer in de kerk. Kees Springer buiten de kerk. Driemaal gezien. Wat vader Harmen vertelt. Naar

---

¹ Verscheen anoniem in het Samarangsch advertentie-blad.

omhoog. Wat ik hoorde en zag in den spoorwagen en binnen de wachtkamer I en II. Zes schetsen in eene lijst. Arme Samuel.

6e druk in: Novellen en vertellingen. Leiden: A.W. Sijthoff, 1873. p. 1-57. In serie met Kees Springer in en buiten de kerk. Zes schetsen in eene lijst. Een winteravond.

7e druk in: Novellen en vertellingen. Leiden: A.W. Sijthoff, [1873]. 67 p. In serie met Kees Springer in de kerk en Kees Springer buiten de kerk.

8e druk in: Novellen en vertellingen. Leiden: A.W. Sijthoff, [1873]. P. 1-11, 12-57. In serie met: Kees Springer in en buiten de kerk. Zes schetsen in eene lijst. Een winteravond. Verder nog opgenomen: Arme Samuel. Op den zolder. Wat vader Harmen vertelt. Portretten. Tonen in den nieuwjaarsmorgen. Wat ik hoorde en zag in den spoorwagen en binnen de wachtkamer. Driemaal gezien.

9e druk in: Novellen en vertellingen. Leiden: A.W. Sijthoff, [1876]. p. 1-12, 13-67. In series gebundeld: Serie 1: Op den zolder. Portretten. 82 p. Serie 2: Een winteravond. Mijn oude Jacob. Wouter Linge. Wat vader Harmen vertelt. 80 p. Serie 3: Een oudejaarsavond. Tonen in den nieuwjaarsmorgen. Zes schetsen in eene lijst. Serie 2: Arme Samuel. 79 p. Serie 4: Kees Springer in en buiten de kerk. 104 p. Serie 5: Driemaal gezien. Wat ik hoorde en zag in den spoorwagen en binnen de wachtkamer. Naar omhoog. Het jawoord. 60 p.

10e druk in: Novellen en vertellingen. Leiden: A.W. Sijthoff, [1876]. p. 1-12, 13-67. Met afb. In series gebundeld: Serie 1: Op den zolder. Portretten. 82 p. Serie 2: Een winteravond. Mijn oude Jacob. Wouter Linge. Wat vader Harmen vertelt. 80 p. Serie 3: Een oudejaarsavond. Tonen in den nieuwjaarsmorgen. Zes schetsen in eene lijst. Serie 2: Arme Samuel. 79 p. Serie 4: Kees Springer in en buiten de kerk. 67 p. Serie 5: Driemaal gezien. Wat ik hoorde en zag in den spoorwagen en binnen de wachtkamer. Naar omhoog. Het jawoord. 60 p.

11e druk in: Kees Springer. Arme Samuel en Andere vertellingen. Leiden: P. van Santen, 1877. p. 26-35, 36-77. Romantische werken, dl. 2.

12e druk in: Novellen en vertellingen. Leiden: A.W. Sijthoff, 1877. p. 1-12, 13-67. Met afb. In series gebundeld: Serie 1: Op den zolder. Portretten. 82 p. Serie 2: Een winteravond. Mijn oude Jacob. Wouter Linge. Wat vader Harmen vertelt. 80 p. Serie 3: Een oudejaarsavond. Tonen in den nieuwjaarsmorgen. Zes schetsen in eene lijst. Serie 2: Arme Samuel. 79 p. Serie 4: Kees Springer in en buiten de kerk. 67 p. Serie 5: Driemaal gezien. Wat ik hoorde en zag in den spoorwagen en binnen de wachtkamer. Naar omhoog. Het jawoord. 60 p.

13e druk in: Novellen en vertellingen: Kees Springer binnen en buiten de kerk. Amsterdam: Gebr. Koster, [1878]. p. 1-12, 13-67.

14e druk in: Novellen en vertellingen: een winternacht ...[et al.] Leiden: A.W. Sijthoff, [ca. 1888]. 6e druk. dl. 1. p. 25-33, 34--73. Vijftig-cents-editie, no. 19.

15e druk in: Novellen en vertellingen: een winternacht ...[et al.] Leiden: A.W. Sijthoff, [ca. 1888]. 6e druk. dl. 1. p. 25-33, 34-73. Romantische werken, dl. 8.

16e druk in: Novellen en vertellingen: een winternacht ...[et al.]. Leiden: A.W. Sijthoff, [ca. 1895]. 7^e druk. dl. 1. p. 25-33, 34-73. Bibliotheek van Nederlandsche schrijvers.

17e druk in: Kees Springer in en buiten de kerk. Van danken en dienen gesproken. Tonen in den nieuwjaarsmorgen. Leiden: A.W. Sijthoff, [1907]. Leidsche herdrukken, no. 44.

18e druk in: Novellen en vertellingen: een winter nacht ...[et al.]. Leiden: A.W. Sijthoff's uitg.-mij, [ca. 1908]. 7e druk. dl. 1. p. 25-33, 34-73. Bibliotheek van Nederlandsche schrijvers.

19e druk in: Grietje op 't Heuningsarf, enz. elf novellen. Leiden: A.W. Sijthoff's uitg.-mij, [1909]. p. 1-9, 10-49. Bibliotheek voor het Nederlandsche volk.

20e druk in: Novellen en vertellingen: een winter nacht ...[et al.]. Leiden: A.W. Sijthoff's uitgeverij, [1917]. 7e druk. p. 25-33, 34-73. Romantische werken (Rode serie).

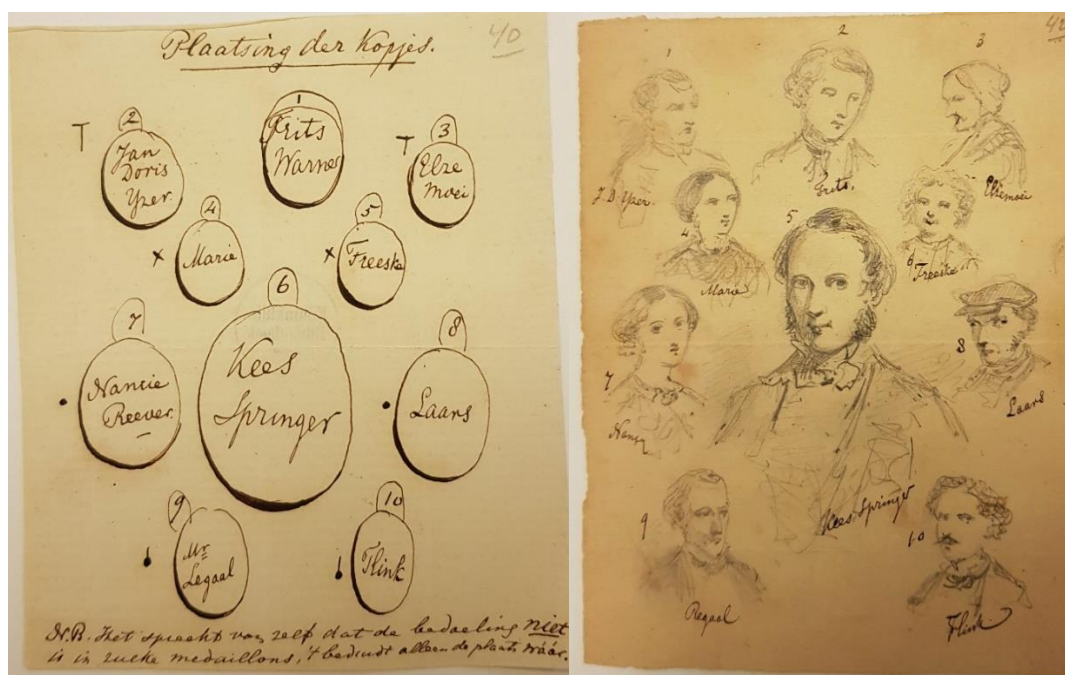
21e druk in: Novellen en vertellingen: een winter nacht [... et al.]. Leiden: A.W. Sijthoff's uitgeverij, [1917]. 7e druk. p. 25-33, 34-73. Romantische werken (Blauwe serie).

22e druk in: Humoristen in de XIXe eeuw – Dr. B. Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink, 1922. P. 118-131. Betreft Kees Springer in de kerk.

23e druk in: Novellen en vertellingen: een winter nacht ...[et al.]. Leiden: A.W. Sijthoff's uitg.-mij, [ca. 1925]. 8e druk. p. 25-33, 34-73. Romantische werken (blauwe serie).

24e druk in: Novellen en vertellingen: een winter nacht ...[et al.]. Leiden: A.W. Sijthoff's uitg.-mij, [ca. 1925]. 8e druk. p. 25-33, 34-73. Romantische werken (rode serie).

Tekeningen van Cremer in het handschrift:

Tijdstroom 1858:

KEES SPRINGER IN DE KERK.

KEES SPRINGER BUITEN DE KERK.

(NOVELLE.)

Een „knappe“ dominé op stoel: een „mooie kerk met mensen.“
Een sierlijke rede: veel aandacht; een ernstige rede: veel stichting;
een koud gegalm: veel gegeuw. 't Is vrij natuurlijk. De predikant
die zoo even het gestoelte beklom is: een knap mensch, heeft een
„goed talent“ en spreekt immer — volgens „t algemeen gevoelen“ —
zuivere woorden van hoogen ernst die, „iedereen stichten en ieder-
een boeijen.“

„Iedereen boeijen;“ wij hebben er vrede med, ja zelfs indien „het
algemeen gevoelen“ zulks bevestigt, dan willen wij 't gaarne gelooven.
Evenwel, daar zijn toch uitzonderingen, misschien *zeldzame* uitzon-
deringen; zeker, omdat de menschen zoo gaarne geboeid worden?
Kees Springer althans behoort tot die zeldzame exemplaren.

Kees Springer zit in de middenbanken, in een hoekje, achteraan,
vlak tegenover den preekstoel waarop de algemeen geachte prediker
staat. Omdat Kees Springer zoo geheel anders luistert dan wij liet
doen, mijn waarde lezer of lezeresse, omdat hij onder de zeer aan-
dachtige toehoorders op een zeer bijzondere wijze geboeid wordt, zoo
nemen wij de vrijheid om u den Heer Kees Springer als hoorder en
tevens als redelijk denkend wezen voor te stellen. Waar hij zit,
weet ge, dat hij surnumerair bij de posterijen is, weet ge *nu* ook;
in zijn regter overjaszak zit een dubbeltje en een cent; vóór hem
ligt de groote kerkbijbel en hij volgt met scherp blik, controleeren-
derwijze de woorden die daar staan: Handelingen X, vers 4. —

C

't Was een erg koude Februarij-nacht. Van den hoogen kerk-
toren klonken twee zware alagen; de torenwachter blies op zijn ko-
peren instrument naar 't Noorden, Oosten, Zuiden en Westen treu-
rig en schor een niet te onderkennen melodij. In de straten was
geen leven dan van de nachtwachts, die harder dan gewoonlijk stap-
ten en harder dan gewoonlijk schreeuwden, welligt om den gieren-
den wind te verschrikken, die de gaslantaars deed rammelen en on-
gesloten zolderluiken onbarmhartig open en digt wierp.

Ter nauwernood had de klok dat tweede uur na middernacht
verkondigd, of de deur eener kleine woning nabij het groote kerk-
gebouw, werd van binnen geopend, en trad een man van middel-
baren leeftijd naar buiten, die evenwel terstond op zijn weg terug-
keerde, als hadde hij zich bezonnen dat daar binnen nog iets voor
hem te doen, of wel dat er 't een of ander door hem verge-
ten was.

De kamer waarin hij wederkeerde scheen wol de eenige te zijn
die zijne woning bevatte. Het was er schrikkelijk vol; ter regter-
zijde van den ingang ontwaarde men twee tamelijk lage bedsteden.
Vóór eene er van, stond een oude teenen wieg; in die bedstede lag
een zeer bleeke vrouw; in de wieg — waarover een zeer verschoten
wieskeblad hing — leest en den niet welbedachten een eenigzins

Brief van J.J. Cremer aan A.W. sijthoff, d.d. 31 mei 1860:

<https://site-421758.mozfiles.com/files/421758/Brief aan Sijthoff 31 mei 1860-2.pdf>

Brief van J.J. Cremer aan A.W. Sijthoff, d.d. 10 juni 1860:

<https://site-421758.mozfiles.com/files/421758/Brief 10 juni 1860 aan Sijthoff.pdf?1489565744>

Alphabetische naamlijst 1860:

Cremer, (J. J.) Arme Samuël. Een verhaal. 2e druk. Leid., A. W. Sythoff. (10 en 144 blz., met gelith. pl.) post 8o.	„ 1,80.
— Hetz. werk. 3e druk. Leid., A. W. Sythoff. (10 en 144 blz., met gelith. titelpl.) post 8o.	„ 1,80.
— Betuwsche novelle. 2e druk. Haarl., de Erven Loosjes. (8 en 208 blz.) 12o.	„ 1,30.
— Portretten. Kees Springer in en buiten de kerk. Leid., A. W. Sythoff. (8 en 191 blz., met gelith. titelpl.) post 8o.	„ 1,90.

Nieuwsblad voor den boekhandel, 1 november 1860:

CREMER, J. J., Portretten. Kees Springer in en buiten de kerk. Post 8°. (8 en 191 bl., met gelith. titelplaat). Leyden, A. W. Sythoff.	f 1,90.

Het leeskabinet, 1861:

Portretten Kees Springer in en buiten de kerk door J. J. Cremer te Leyden bij A. W. Sijthoff 1861. [Oef! Eindelijk een punt, die *wij* er echter nog maar bijzetten!] 191 bladz. in gr. 16°. Prijs f 1,90.

Als wij van onze naburen iets overnemen, laat het dan toch iets goeds wezen! Of Nederlandsche heeren en dames, ten opzichte van zich te kleeden, zich naar hunne Fransche naburen schikken, doet eigenlijk weinig ter zake. Men noemt zoo iets *mode*, en geen verstandig man zal er iets tegen hebben in te brengen, dat aan ieder in deze vrijheid wordt gelaten. Maar nu heeft, weinige jaren geleden, de een of andre Fransche boekverkooper of boekdrukker, die in het ge-

sticht *Meer-en-Berg* verdiende opgesloten te worden, het in zijn hoofd gekregen om van de titels der boekwerken, die bij hem het licht zien, alle comma's en punten geheel weg te laten.

Wie bij het tegenwoordige werkje de navolger van buitenlandsche dwaasheid is — schrijver, uitgever of corrector — weten wij niet; van den uitgever zouden wij het niet kunnen denken, omdat hij al dadelijk in de war is geweest met hetgeen de boekdrukkers gewoon zijn een *Franschen* — eigenlijk *voorhandschen* — titel te noemen; deze luidt hier *Kees Springer*, enz. Intusschen bevat het bundeltje zelf twee verhalen, waarbij wij thans zullen stilstaan.

Het eerste — *Portretten* getiteld — is hetgeen de schilders noemen een *krabbel*, d. i. de aanleg tot een schilderstuk. De heer Cremer verraaft in deze *Portretten* weder zijn bekend genie als schilder van maatschappelijke toestanden, vooral uit het leven der mindere klasse. Jammer, dat hij deze luchtige schets niet afgewerkt heeft; want zij bevat inderdaad te veel uitstekends om niet eene meer uitvoe-

rige bewerking te verdienen. Wat wij nu vinden zou men, om met vader Cats te spreken, een verhaal vol jammers en bedrog kunnen noemen, daar de lichtpunten ontbreken. Intusschen was *ons* ook welkom wat wij hier ontvingen; maar hoe anderen er over denken, mogen anderen onzentwege beslissen.

Het tweede tafereel in dit bundeltje zal minder aanmerkingen uitlokken, daar het meer afgewerkt en ook meer in den ouden, bekenden trant van den heer Cremer is. Hebben wij minder vrede met de eerste schets, **Kees Springer** is alleen het geld waard, dat het boekje kost. Wij zouden nu wel in een regel of wat den inhoud er van kunnen mededeelen; maar daarmede zou zoo min het publiek als de uitgever gediend zijn. Men koope en leze het boekje zelf, en men zal zich kunnen overtuigen, dat de schrijver in zijn *gedachtenbeeld* — zoo als hij bladz. 187 zijn **Kees Springer in de kerk** gelieft te noemen — zich een bepaald soort van lezers voor oogen heeft gesteld, die hij *denk-lezers* noemt, terwijl hij, gemelden *Kees buiten de kerk* latende handelen, aan *lees-lezers* gedacht heeft, zijnde menschen, die eene uitspanning, of althans geen inspanning zoeken.

ALBION 1861

2

Nieuwe Rotterdamsche courant, 26 december 1861:

** Uitgave van A. W. SYTHOFF, te Leiden:

Werken van J. J. CREMER.

Heden is verschenen:

UIT HET LEVEN. — BEELDEN EN SCHETSEN. — Driemaal gezien, Herinneringen van Fidelius. — Wat Vader Harmsen vertelt. — Naar omhoog. — Wat ik hoorde en zag in den Spoorwagen en binnen de Wachtkamer. — Zes Schetsen in eene Lijst. . . . . f 1,50.

TWEE NOVELLEN. — PORTRETTEN. — Kees Springer in en buiten de Kerk. Met eene Lithographie. . . . . f 1,90.

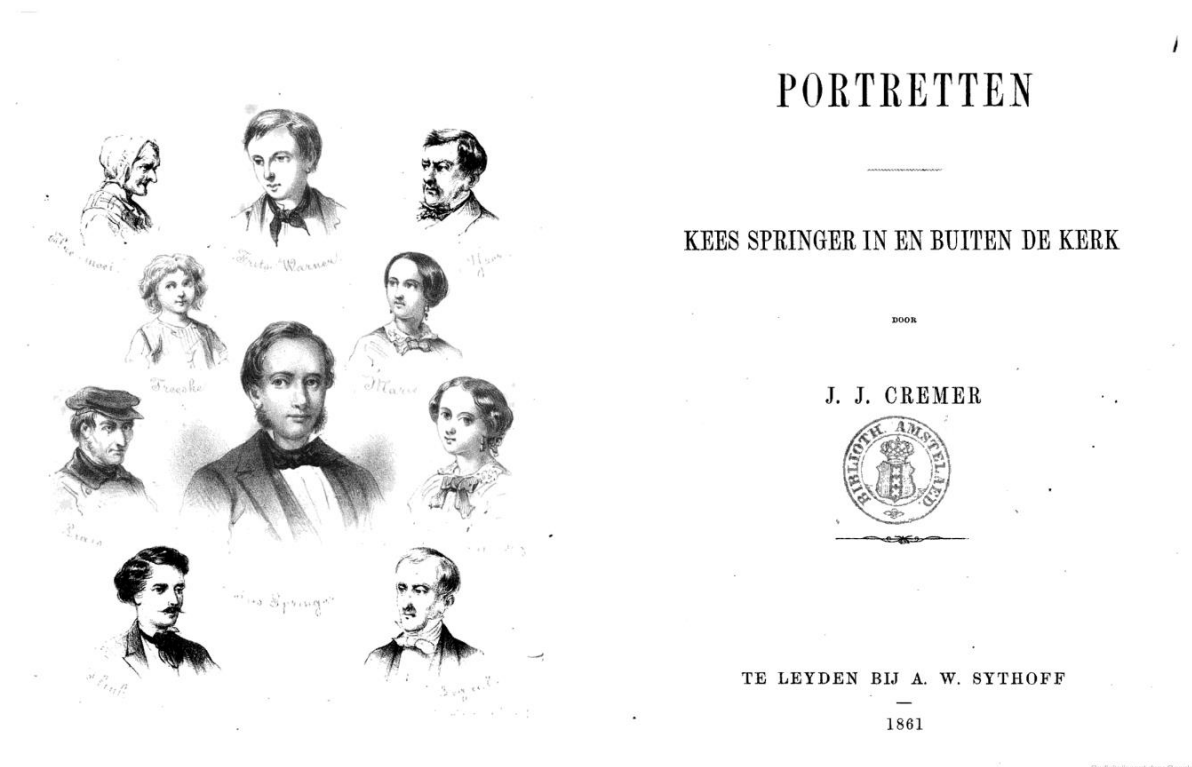
ARME SAMUEL. — EEN VERHAAL. — Met eene Lithographie, Muzijk en Zang. Derde druk. . . . . f 1,80.

Voor eenige dagen is verschenen:

DE KOFFIJVROUW. — EEN BEELD VOOR HET VOLK. (In de Geïllustreerde Almanak voor het jaar 1862). . . . . f 0,60.

Nog is uitgegeven:

Het Eerste Deel van de Gedichten van
J. J. L. TEN KATE,
Predikant te Amsterdam.

Samarangsch advertentieblad, 31 januari 1862:

Mengelwerk en Bijdragen.	
KEES SPRINGER IN DE KERK. Een „knappe“ dominé op stoel: een „moelijke kerk met menschen.“ Een sierlijke rede: veel aandacht; een ernstige rede: veel stichting; een koud gegalm: veel gegeuw. 't Is vrij natuurlijk. De predikant die zoo even het gestoelte beklom, is een knap mensch, heeft een „goed talent“ en spreekt immer — volgens „t algemeen gevoelen“ — zuivere woorden van hoogen ernst, die, „iedereen stichten en iedereen boeijen.“ „Iedereen boeijen:“ wij hebben er vrede med, ja zelfs wanneer „het algemeen gevoelen“ dat bevestigt, dan willen wij het gaarne gelooven. Evenwel, daar zijn toch uitsonderingen, misschien zeldzame uitsonderingen; zeker, omdat de menschen zoo gaarne geboeid worden? Kees Springer althans behoort tot die zeldzame exemplaren. Kees Springer zit in de middenbanken, in een hoekje, achteraan, vlak tegenover den preekstoel waarop de algemeen geachte prediker staat. Omdat Kees Springer zoo geheel anders luistert dan wij het doen, mijn waarde lezer of lezeresse, omdat hij onder de zeer aandachtige toehoorders op een zeer bijzondere wijze geboeid wordt, zoo nemen wij de vrijheid om u den heer Kees Springer als hoorder, en tevens als redelijk denkend wezen voor te stellen. Waar hij zit, weet ge; dat hij surrumerair bij de postertien is, weet ge nu ook: vóór hem ligt de groote kerkbijbel en hij volgt met scherp blik, controleerder-	wijze de woorden die daar staan; Handelingen X, vers 4. — De dominé leest ze voor. Precies zóó. Juist als er staat en daar staat: Uwe gebeden en aalmoezen zijn tot gedachtenis opgekomen voor God. Aangezien wij een bijzonder toebehoort te volgen hebben, is het noodig den lezer vooraf eens schets der leerrede te geven. Die schets zal kort zijn en den lezer niet meer tijd kosten dan Kees Springer moest veil hebben voor het zingen van drie verzen uit het 59ste gezang, met de præ- en inter ludiums benevens de finales van den organist er bij genomen — zoo hier en daar vrij naar de Robert le diable. Dominé B. ging spraken over de vereniging van godsvrucht en deugd, en zijn motto was: „De Heer woont bij hen die van een nederigen en verbijsselden geest zijn; bij hen die gelooven, en, uit geloof het goede werken. De gebeden en aalmoezen van Cornelius, den Romein, den krijgsmans, waren tot gedachtenis opgekomen voor God. Maatschappelijke deugden beoefenen, welvaart om zich heen verspreiden, en den Eeuwigen Gever geringachtend voorbijzien, de leeraar noemde het: een der edelste naturen in zich dooden, de stem des harten smoren, die roept: „daar is een God, een God van liefde.“ De deugd zonder geloof, zij bleef een onbestondige deugd, een deugd, die maar al te spoedig bezwijkt bij den storm der driften. Bidden tot God om lankmoedigheid, vergiffenis en genade; bidden! — en den broeder hard vallen, niet geven nog vergeten, maar haten; het was: een God verzoeken, een godsvrucht buichelen; buichelen! tegenover een heilig en alwetend Opperwezen!
	Gebod én aalmoes, geloof én werkzaamheid. Zalige vereniging! De ware geloovige houdt niet op te werken; hij werkt uit liefde — omdat hij God zijn Vader in Christus noemt; omdat hij één wil wezen met Hem, die één met den Vader is. Of die zeer korte schets nu zuiver mag heeten en of Dominé B. er niet is op zou kunnen aanmerken, willen we niet beslissen; zooveel is zeker: zij is zuiverder dan het gezang der gemeente, en heeft minder franjes dan het zeer stichtelijke (!) orgelspel. Dominé B. zal dan eindelijk „voor goed“ beginnen. Kees draait zich warmer in zijn hoekje. Tot beter begrip voor den lezer, zullen wij verzoeken om de woorden van Dominé B. met een andere letter dan de gedachten van Kees Springer te zetten. Waar die gedachten in 't honderd loopen of aan den kerkwand blijven hangen, zal een lange streep zulks uitdrukken. 't Begint! maar, de veertig à vijftig eerste woorden gaan voor Kees verloren: zijn voeten braden boven den gloeienden kool; „Kan ik u soms met m'n stoof pleizieren?“ — „Als 'k u niet ontrief.....?“ — „Nee gerust, neem 'm maar, ik heb ze zoo koud niet.“ Geschuif. — „Dankiel!“ Kees Springer hoort: „... die bede welke zij uit hun geheime afzondering opsenden, wordt door Hem verhoord, ik liefdeswerk dat zij doen, hoe.....“ „Heb 'k m'n kerkgeld wel? Verdekse! Straks komt ie; 'n leegs hand er in de bodrog. Alleen guldens in de beurs; 'k zou gek zijn! De armen zijn hier rijk. O gelukkig in m'n jaszak! nog gewisseld bij Ka. Hoe moeder zoo'n smeerpoot kan houwen ——— in de

De Gids, 1862:

Portretten, Kees Springer in en buiten de Kerk, en Uit het Leven, Beelden en Schetsen, we zullen ze zamen nemen, zoo ge wilt, en, geene bedenkingen herhalende welke wij reeds eens te berde bragten, slechts gâslaan wat deze van de overige geschriften onzes auteurs onderscheidt. Als had hij zelf gevoeld, dat hij een tweetal onderwerpen, de armoede in de stad en den eenvoud op het land, had uitgeput, heeft hij een nieuwen greep gedaan, een blik slaande op een gebied, dat tot de belangrijkste van ons volksleven behoort. In stilte hebt gij er u misschien wel eens over verwonderd, dat het in zijne dorpsafereeltjens toeging of er schoolmeester noch predikant in de wereld waren; dat deze ook in zijne schetsen, onze groote steden ontleend, geenerlei invloed uitoefenden. De kerk, het geloof, ziedaar de stoffe, welker behandeling hij op het grootste getal bladzijden dezer boekskens beproefde; over onderwijs en opvoeding komt slechts één stukjen voor; al verliezen wij het laatste om de eerste een oogenblik uit het gezigt, vergeten zullen wij het niet. Geloof, Kerk, geene natie gaat liever voor godsdienstig door dan de onze, - geene voorzeker vindt, als de zegeningen des vredes binnen hare landpalen overvloeijen, meer dan wij geneugten in geschillen, die Hooft reeds heeft gegispt met het woord: Twist verkwist! En toch waren deze in zijne dagen zoowel meer te verklaren als te vergoëliken; het mogten toen de laatste vlagen van den geweldigen storm heeten, die den dampkring had gezuiverd en wien het dank viel te weten, dat het gansche gelaat des lands was vernieuwd! Of wij er wel of wee bij roepen, wat de eeuw, die wij beleven, ook kenschetst, eene geloofseeuw is zij niet; leerbegrippen mogen ons nog verdeelen; het leven des algemeens beheerschen en bezielen, wie durft zeggen, dat zij het doen? Verloochening om hunnentwille wordt door bewind noch bestuur van iemand meer gevergd; - opoffering voor het hoogste en heiligste, hoe zelden biedt er zich de gelegenheid toe aan, en hoe zeldzaam zijn ze dan nog, die deze schaarsche aangrijpen! Het deert ons om onzen schrijver, om dezen alleen, dat de stof er in belangrijkheid door daalt, - het deert ons om hem tevens dat zij voor de weinige partij die de natie er

meer te verklaren als te vergoëliken; het mogten toen de laatste vlagen van den geweldigen storm heeten, die den dampkring had gezuiverd en wien het dank viel te weten, dat het gansche gelaat des lands was vernieuwd! Of wij er wel of wee bij roepen, wat de eeuw, die wij beleven, ook kenschetst, eene geloofseeuw is zij niet; leerbegrippen mogen ons nog verdeelen; het leven des algemeens beheerschen en bezielen, wie durft zeggen, dat zij het doen? Verloochening om hunnentwille wordt door bewind noch bestuur van iemand meer gevergd; - opoffering voor het hoogste en heiligste, hoe zelden biedt er zich de gelegenheid toe aan, en hoe zeldzaam zijn ze dan nog, die deze schaarsche aangrijpen! Het deert ons om onzen schrijver, om dezen alleen, dat de stof er in belangrijkheid door daalt, - het deert ons om hem tevens, dat zij, voor de weinige partij die de poëzij er van trekken kan, studie eischt van den diepten aard. Het zou onbillijkheid zijn te loochenen, dat zijne vingeren, zoo gij het beeld dult, vaak ons gemoed hebben bespeeld, maar voor de snaren, die hij aanroerde, lagen de toetsen bloot; de weg, langs welken men tot die toonen komt, welke godsdienstige gewaarwordingen uitdrukken, door opvoeding en onderwijs zoo duizendmaal gewijzigd, is duister, al licht de lamp der wetenschap de fantasie voor. Nog Onverzoend van Busken Huët ¹ schrijft niet na wie wil, - onze

---

¹ Overdrukjes. Schetsen en Verhalen. Haarlem, C. Zwaardemaker. 1858.

geeft karikaturen, in plaats van karakters; Muchald en Lingman zijn monsters in kwaad en in goed, aan wier onwaarschijnlijke feilbaarheid en feilloosheid echter het liberaal-protestantisme geen schuld heeft! - Kees Springer in en buiten de Kerk is een gelukkiger greep; het onderwerp lag binnen het bereik der gaven des schrijvers. Het was een geestige inval ons dien jonkman te doen vergezellen in een "“mooije kerk met menschen,”" ons onder de leerrede van "een "knappen" dominé op stoel," de afdwalingen zijner gedachten, de mijmeringen, waarin hij vervalt, meê te doen maken. Als de preek zelve ietwat karakteristieker kleur had, wij zouden die achttien pagina's onder de prettigste tellen, die ons het talent des auteurs te genieten gaf; ondanks deze bedenking, juichen wij den alleraardigsten aanleg der schets gaarne toe. Hoe jammer echter, dat onze bewondering in de volgende zestig bladzijden, die hare voltooiing beloofden, bekoelt; dat wij weder worden onthaald op iets ongelooflijk braafs, op iets ontzettend-edelmoedigs... maar in plaats van hier een bar woord te zetten, is het misschien beter te beproeven, of zich het gebrek, waarvan wij onzen auteur zoo gaarne zouden zien genezen, niet door een groep belangstellenden zachter laat uitdrukken, dan wij het daar dreigden te doen.

- Al schelden onze naburen ons de Chinezen van Europa, lezers!

41 *

Digitized by Google

620

BIBLIOGRAPHISCH ALBUM.

ge zijt niet zoo kitteloorig, dat we behoeven te aarzelen, de Muze van onzen novellist theeschenkende op te voeren; dichting en waarheid gaan hier hand aan hand: groote diners geeft zij niet, zelf geen soupers, die wij trouwens ook maar zelden meer bijwonen

heid gaan hier hand aan hand: groote diners geeft zij niet, zelfs geen soupers, die wij trouwens ook maar zelden meer bijwonen, schoon wij ze voor vijf en twintig jaren allerplezierigst vonden; oude luf boeten die met een slechten nacht! Een theetjen, een uurtjen koutens, een wijle kijkens in een paar mooie oogen, heeft zijn goede zijde; het kost weinig tijd, en wie heeft niet geest en gemoed genoeg om in dat korte gezellige verkeer iets aardigs of iets hartelijks te zeggen? Een theetjen dus bij zijne Muze; waar? in de stad of op het land? dat bepale uwe verbeelding zelve; overkeurig op huisraad of landschap, ge weet het, is de lieve niet; een tafel en wat stoelen, schik ze naar lust, we zijn tevreden, mits ge u voorstelt, dat zij de alledaagsche en toch, voor het genot u beloofd, allergewigtigste vraag tot u rigt:

“U gebruikt suiker en melk?”

We zijn tien, twaalf, neen, wel twintig gasten zien we, en schoon de meerderheid, stereotypisch: “als ik u verzoeken mag” antwoordt, de uitzonderingen van: “wel melk, maar geen suiker,” of omgekeerd, en de lastige luf, die: “een wolkjen,” of: “een ziertjen” verlangen, blijken talrijk genoeg om meer dan één misgreep te verontschuldigen.

Verbaast er u niet over, dat wij in de welwillendste stemming ter wereld blijken; de ontvangst was immers hartelijk; een gulgaauw lachjen geeft der goêlijke bij wijle iets betooverends; aanmatigends heeft ze niets, en ze moge van ons hoofd weinig vergen, het is ons harte bij haar wêl te moê; voor welke pessimisten zaagt gij ons dan aan, dat we zelfs hier geen plezier zouden hebben? De verdenking zij u vergeven, mits ge maar gelooft, dat we niet louter uit hoffelijkheid volgaarne de behulpzame hand bieden bij het aannemen en overreiken der ingeschonken kopjens, tot ieder onzer het zijne voor zich heeft; tot de drank, die verfrist en niet bedwelmt, ons toegeurt; tot gij, wij, zij, tot allen proeven...

O teleurstelling! niet van een enkelen, neen, van dezen als van genen, van schier allen, teleurstelling, die zich uit in eene vertrekking des gezichts of een neêrzetten van het kopjen, in een algemeen: “oef,

---

ren aan het licht gekomen, zoo deze zich niet met even zoo veel gezag in die wereld hadden doen gelden, als het in elke geschiedt, die bestaat uit naar Gods beeld geschapen schepselen, bij al hun gebreken met enkele Zijner gaven bedeed! Schitterend van dien luister, was ook deze schoon, schoon ondanks hare dwaasheden; het kwam er slechts op aan dit niet voorbij te zien!

Geef ons dus de Comédie humaine, Cremer! - belangwekkend, zoo ge wilt, bij de mindere standen, - vermakelijk, beweren wij, bij de hoogere, - bij de burgerlijke degelijk, - bij geene, herhalen we, vervelend, - wij kennen gelukkige, geestige oude luidjens uit alle drie, - die nog gaarne een beetjen blijven! Geef ons waarheid en dichting; en blijke het ons, als wij elkander weêrzien, dat gij ons geen oogenblik verdacht hebt van eene te harde proefneming op uw gevoel!

W. D—s.

De tijdspiegel, 1868:

trillen, hoe hij ons heeft doen lachen en weenen, ons heeft verteederd en geschokt, dan voelen wij dat het weer eene zeer samengestelde gave is. Cremer is geestig. Hoeveel geest en oolijke snakerijen zijn niet in *Kees Springer* en *Stad en dorp* uitgestrooid! Welke grepen doet hij in de jammeren der armoede! En zou de schrijver van de zeven hoofdzonden te teeder, te optimistisch zijn om een verdorven karakter in al zijn geheimenissen te beschrijven? Ik geloof veeleer dat de schrijver in dezen eene groote virtuositeit heeft getoond, getuige zijne schildering van den nijdigaard in *Bruur Jaopik*. Ik herinner mij nog hoe een achtenswaardig predikant die deze voorlezing had bijgewoond dagen daarna nog geheel verzonken was in den indruk van dit karakter dat overal waar hij kwam den vrede vergiftigde.

En Cremer heeft door zijne voorlezingen nog op andere wijze nut gesticht.

Wie kent al de ongelukkigen, de scholen, de liefdadige inrichtingen, waaraan hij de geldelijke opbrengst van zoo vele zijner lezingen ten beste gaf? Tot voorbeeld voor alle diene hier zijn *Wouter Linge* dat nog jaren na de uitgaaf het hart van een' menschenvriend bewoort

Het lees kabinet, 1873:

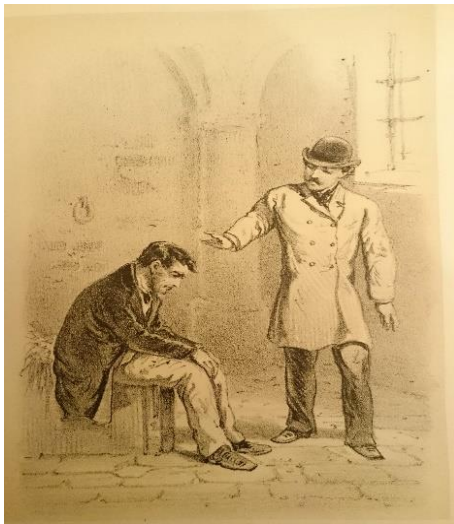
Novellen en Vertellingen, door J. J. Cremer. (*Kees Springer in en buiten de Kerk. — Zes schetsen in ééne lijst. — Een winteravond*.) Leiden, A. W. Sijthoff.

Cremer heeft het in ons land zeldzaam voorrecht van tot

die schrijvers te behooren, welke door het publiek „verslonden” worden. Zijne vele verdiensten en weinige gebreken zijn reeds te dikwerf in 't breede uitgemeten, dan dat we er nogmaals op terug zouden komen. En ofschoon de door een zijner beoordeelaars gemaakte opmerking, dat zijne verhalen — gelijk Horatius het noemt — uitloopen in een vischstaart, d. w. z. dat het slot gewoonlijk voor het begin en het middengedeelte moet onderdoen, scharen we ons toch gaarne onder zijne lezers. Cremer verstaat de kunst om te schilderen; hij weet zijne onderwerpen als 't ware plastisch te behandelen; men ziet zijne personen werkend optreden, en leeft zoodoende met hen mede. Vandaar die onwederstaanbare aantrekkelijkheid van Cremer's verhalen.

Ook de bovengenoemde stukjes munten weer uit door die zelfde levendige voorstellen, zoodat men zich hare kennismaking niet zal beklagen.

tekening bij uitgave Sijthoff 1873

Uitgave gebr. Koster uit 1878:

Nieuwe Groninger courant, 24 december 1882:

straete, en de hh. Chrispijn, en Alex Faassen. Opgevoerd wordt dien Vrijdag een blijspel van Freytag: De Journalisten. Op het tooneel verschijnen de redacteurs van twee dagbladen: „de Unie” en „de Coriolaan”. Men begrijpt dat het stuk voor ons, journalisten, eene eigenaardige aantrekkelijkheid heeft. Het is, zou Kees Springer zeggen „eene preek in 't vak” en wij zeggen zoo dikwijls minder aangename dingen van anderen, dat wij er niet tegen kunnen hebben als van ons métier ook eens iets gezegd wordt, zelfs als dit „iets” minder aangenaam mocht zijn.

Zutphensche courant, 5 maart 1885:

Borculo, 3 Maart. In de laatste wintervergadering van ons Nutsdepartement trad dr. J. Herderscheé als spreker op. Met veel talent droeg hij voor: »Een blik in de huiskamer van Scheltema; daarna het geestige stukje van Cremer, »Kees Springer in de kerk'', en tot slot »Een oude vertelling nog eens weer verteld'', van denzelfde. Was het voorgedragene aan vele der hoorders, niet onbekend, alles verkreeg een gloed van nieuwheid door een voordracht zóó natuurlijk en toch zóó meesterlijk, dat allen instemden met den wensch van het bestuurslid, dat den dank der vergadering uitsprak, dat we den begaafden spreker, die ons zulk een genotvollen avond verschaft had, jaarlijks op onze Nutsvergaderingen mogen hooren.

Vaderland, 24 april 1888:

In de goedkoope Cremer-uitgave (bij Sijthoff te Leiden) is verschenen »Novellen en Vertellingen'' (Een winternacht, Kees Springer in en buiten de kerk, Arme Samuel, Wouter Linge enz.) 6e druk.

Vlissinger courant, 18 januari 1890:

vallen, om me dan een grooten knik te geven. Ja, ik zie het immers dikwijls genoeg dat de menschen zóó in het zakje geven dat niet alleen de collectant voelt wat er in komt, maar dat de menschen het zelfs zien."

"Gij zijt zeker een broertje of althans familie van Cremer's »Kees Springer," die had ook zulke rare gedachten in de kerk. Maar nu begin ik toch te twijfelen, of ge wel altijd geluisterd hebt en of ge wel altijd vol aandacht waart. Dat kerkgaan begint een verdacht kleurtje te krijgen. En wat die hand op den beugel betreft, gij weet toch zeker wel, wat gij gaapt?"

"Natuurlijk! Wie weet dat niet? Men moet toch rekening met zijn financiën houden? Het zou een mooi ding worden, maar te geven zonder te weten wat men geeft. Menig half centje zou dan inplaats van een dubbeltje, ~ menige cent inplaats van een kwartje in het zakje komen. Het omgekeerde zou ook waar kunnen zijn."

Provinciale Drentsche en Asser courant, 30 januari 1891:

Diever, 28 Jan. Gisteravond hield ons »Nut» zijne derde wintervergadering. Slechts een klein aantal leden was opgekomen. De heer J. Kuiper droeg voor de alleraardigste schets van Justus van Maurik »De Massagekuur», waarna de heer J. van Giffen de leden vergastte op de voordracht van »Kees Springer in de Kerk», van J. J. Cremer.

Utrechtsch provinciaal en stedelijk dagblad, 12 december 1891:

Berg-Ambacht, 10 Dec. De 3e spreekbeurt in de vereeniging »Winterlezingen», werd heden vervuld door den heer S. Melsing, hoofd der 2e openb. school. Zijne voordracht: »Kees Springer binnen en buiten de kerk», van J. J. Cremer, werd met groot genoegen aan gehoord.— Door den spreker en den heer A. Roos werden ook bijdragen geleverd.— Ten gevolge van de vele ziektegevallen in onze gemeente en het hoogst ongunstige weder was de opkomst minder talrijk dan gewoonlijk.

Provinciale Overijsselsche en Zwolsche courant, 2 december 1902:

Uit de »Kermistroep» van Charles Rochussen blijkt opnieuw dat deze kunstenaar meer teekenaar dan colorist is. Een teekening die niet anders dan van Kees Springer kan zijn, is no. 50, »Hoofdwacht te Zwolle», heel artistiek van opvatting en uitvoering en, zooals gewoonlijk bij Springer's werken, met voorvaderlijke figuren gestoffeerd. Een interieur dat nog al de aandacht trekt is dat van 't eiland Marken door Paul Rink. 't Leek me wat èèn-tonig van kleur en wat ramme-
lig, maar ook deze aquarel had te weinig licht. Zoo geloof ik zeker, dat in het werk van Gerard Muller nos. 35 tot 39 heel mooie qualiteiten zijn, die op een helderen dag duidelijk zullen worden.

Leeuwarder courant, 25 januari 1904:

weduwe die met hem in het dorp was komen wonen, was dien morgen evenals vóór hare ongesteldheid weer ter kerke opgegaan, maar zij had evengoed thuis kunnen blijven. Geluisterd had zij na de voorlezing der tekstwoorden niet meer; in zich opgenomen van de preek had zij niemendal. 't Was haar nog erger gegaan als de bekende **Kees Springer** uit het verhaal, die ten minste nog gedeelten van het herderlijk woord beluisterde en daarnaar z'n gevolgtrekkingen maakte en z'n plannen voor de toekomst inrichtte. Maar zooals gezegd: Mijntje had alleen maar de tekstwoorden opgezocht: „Wees een zegen.” Maar toen had ook zij plannen zitten smeden, of eigenlijk één groot plan, een plan dat, als zij het volvoerde, in haar volgend leven een groote ommekeer brengen zou. Terwijl daar boven haar hoofd met gloed en klem werd voorgedragen, hoe

Het vaderland, 15 oktober 1906:

geen der aanwezigen kon treffen, daar die juist hun kinderen tot het laatste toe op school lieten.

Het ging uw verslaggever als „**Kees Springer**” in de kerk. Wat hem op 'sharten grond lag, welden hem uit de pen.

Ik moet evenwel tegen deze wijze van berichten protest aantekenen. Mocht

De Geschiedenis der Nederlandsche letterkunde 1906-1912:

Naast deze novellen in dialect staan een paar dozijn andere uit ongeveer denzelfden tijd (1853 – '71) in gewoon Nederlandsch. Hier hooren wij de geschiedenis van een braven ambtenaar der posterijen en weldoener van een armen maar braven kantoorknecht (**Kees Springer**); van een gebochelden kandidaat-notaris op een dorp, verliefd op een renteniersdochter die hij niet krijgt (*De Vriend van den Huize*); van een rijken jongeling die de mooie dochter van een koomenij-baas achtervolgt, maar uitglijdt, een been breekt en sterft (*Een Zoogmoeder*); van een armoedig reizend tooneelgezelschap (*Achter de Schermen*); van

De Gelderlander, 6 november 1906:

Allerzielen! Onze kerken zijn altijd vol op dien dag, in de avondvespers vooral en in de ochtendmissen. Het kost den priester weinig moeite, de aandacht te trekken van zijn gehoor. Hij spreke slechts over den dood, over de afgestorvenen, over de onzekerheid van ons eigen bestaan, over het vagevuur, over het oordeel....

En toch, men kent immers Cremer's „Kees Springer in de kerk?" Nu, dan zal men mij misschien vergeven, dat ik toch even af-

Algemeen handelsblad, 17 januari 1908:

Herdrukken, Leidsche. 44. Cremer (J. J.), Kees Springer in en buiten de kerk. — Van danken en dienen gesproken. — Tonen in den Nieuwjaarsmorgen. (64 blz.). 45. Keller (G.), De geschiedenis van een dubbeltje. — Een misverstand. Leiden, A. W. Sijthoff. 8o. (63 blz.). Per no. f 0.10.

De school met de bijbel, 18 december 1913:

wat ruime rente kan daar niet inzitten!
Toch moet me nog wat van 't hart.
Been kent Kees Springer. Ik ken hem ook. Een leuke vent, maar een gevaarlijk creatuur met dat al. Een gast, dien men de deur uit moet werken. Als Been schrijft... (blz. 182): waar straks twee kinderen ongedoopt de eeuwigheid zullen ingaan, of... (blz. 183): Na dat kwartier van inspanning, maar ook van bijzondere goddelijke voorzienigheid, mocht het podagra terugkeeren, — of die doopplechtigheid beschrijft op blz. 198, dan is de schrijver, die toch een ernstig man is, in zijn bewoordingen op, ja over de grenzen van het profane.
Ik begrijp zeer goed, hoe groot bij zulke episodes de verleiding is, maar die moet men kunnen weerstaan. Temeer, daar de schrijver voldoende stof en geest bezit om onweerstaanbaar pakkend te blijven.
v. W.

Dragtster courant, 4 juli 1914:

ik wier him gau-ris kwy't en den bisocht ik it wol om him wer yn to heljen, mar oan myn selskip hat er doch net folle hawn. Dat kaem nou nearne oars fen as fen dy Frjensjerter preek. It gyng my krekt as „Kees Springer in de kerk.” Dy 't Cremer syn wirken lêzen hat, wit wol hwa 't ik bidoel. Allinne myn tinzen wierne efkes oars. Ik siet yn de Gaestmar en Jan lies foar út it Frysk testemintsje: „Bidde jimme den sa: Us Heit, Dy'ste dêr biste yn 'e himelen! Dyn namme wirde hillige. Dyn Keningryk komme. Dyn sin wirde dien, allyk yn 'e himel, sa ek op 'e ierde. Jow ús hjoed ús deiliks brea. En forjow ús ús skilden, allyk as wy forjowe ús skildners. En lied ús net yn de forsikinge, mar forlosje ús fen 'e kweade. Hwent Dines is it kening-

De tijd, 3 december 1915:

de prediker ging zeggen over de Parousie, over den laatsten dag dezer wereld, in het Evangelie in zoo huiveringwekkende taal geschetst. Maar het verging mij als „Kees Springer in de kerk“, door Cremer zoo geestig gekarakteriseerd, wiens gedachten nu en dan werden afgeleid, hoewel hij den draad van het gewijde woord toch vasthield. Er kwam telkens iets den loop der predikatie verstoren en mijn gedachten waren gedeeld. Mij schamen om dit te bekennen behoeft ik niet, want het vergaat immers zoovelen op die wijze, als ze willig en naarstig naar een preek luisteren.

De Amstelbode, 4 december 1915:

er zulke bezwaren worden ingebracht? En hoe doen de Armmeesters daarmee? En wat gebeurt er, als ze er geen rekening mee houden? En... zouden al mijn stadgenooten, die toch een tiende deel van het Nederlandsche volk uitmaken, wel weten, dat er parochiale Armbesturen bestaan, die het recht hebben, een hoofdlijken omslag te heffen van de gemeentenaren? Kees Springer kon het niet helpen, dat hij afgeleid werd; ik ook niet. Maar na kerktijd had ik gelegenheid een der notabelen er eens over te spreken. Hij vertelde mij, dat het slechts een formaliteit is, die moet worden nagekomen, maar dat er, voor zoover hem heugde, nooit een bezwaar tegen

Twentsche courant, 3 december 1921:

Romans geschikt voor Roomsche-Katholieken
HOLLANDSCH.

Courths Mahler, H.	Met de linkerhand getrouwd, u. h. Duitsch
Cremer, J. J.	Het orgel
"	Kees Springer
"	Daniël Sils
"	De lilië van 's Gravenhage
"	Dokter Helmond en zijn vrouw
"	Betuwsche novellen
"	Echtelekind en werkmans

Humoristen in de XIXe eeuw, 1922:

KEES SPRINGER IN DE KERK

Een „knappe dominee op stoel": een „mooie kerk met menschen." Een sierlijke rede: veel aandacht; een ernstige rede: veel stichting; een koud gegalm: veel gegesuw. 't Is vrij natuurlijk. De predikant, die zooveel het gestoelte beklom, is een knap mensch; heeft een „goed talent," en spreekt immer — volgens „t algemeen gevoelen" — zuivere woorden van hoogen ernst, die „iedereen stichten en iedereen boeien."

„Iedereen boeien;" wij hebben er vrede mee; ja zelfs wanneer „het algemeen gevoelen" dat bevestigt, dan willen wij het gaarne gelooven. Evenwel, daar zijn toch uitzonderingen; misschien zeldzame uitzonderingen. **Kees Springer** althans behoort tot die zeldzame exemplaren.

Kees Springer zit in de middelbanken, in een hoekje achteraan, vlak tegenover den preekstoel, waarop de algemeen geachte prediker staat. Omdat **Kees Springer** zoo geheel anders luistert dan wij, mijn waarde lezer of lezeres; omdat hij onder de zeer aandachtige toehoorders op een zeer bijzondere wijze gebocid wordt, zoo nemen wij de vrijheid u den heer **Kees Springer** als hoorder, en tevens als redelijk denkend wezen voor te stellen.

Waar hij zit, weet ge; dat hij surnummerair bij de posterijen is, dat weet ge nu ook; vóór hem ligt de groote kerkbijbel, en hij volgt met scherp blik, controleerderwijze, de woorden die daar staan; Handelingen X, vers 4. — De dominee leest ze voor. — Precies zóó. Juist als er staat; en daar staat: „Uwe gebeden en aalmoezen zijn tot gedachtenis opgekomen voor God."

Aangezien wij een bijzonder toehoorder te volgen hebben, is het noodig den lezer vooraf een schets der leerrede te geven. Die schets zal kort zijn, en den

Het vaderland, 8 september 1923:

De bisschop van Durham heeft in een kerkelijk blad gewezen op de noodzakelijkheid om beter dan nu gebeurt te zorgen voor luchtverversing in de kerken. De nuttige werking van wat daar geschiedt, is niet wat zij kon zijn, zoodat onder den invloed der bedorven lucht vele bezoekers slaperig worden of — Cremer wist het al van Kees Springer te vertellen — met hun gedachten op reis gaan. Aan sprekers, die ook zonder hulp van bedorven lucht deze uitkomst weten te bereiken, heeft de bisschop niet gedacht, merkt het Tijdschr. v. Geneesk. leukjes op.

Kunst en amusement, 26 januari 1924:

Tusschen het kwaad wordt er ook wel eens goed gesproken over de bioskoop, omdat zij, naar het zeggen, de toeschouwers ook wel eens iets te denken en te leeren geeft, waarmee ze hun voordeel kunnen doen; zooals met een predikatie. Nu heb ik wel eens van een ervaren priester gehoord, dat de prediker zich over het algemeen nooit groote voorstellingen maakt van den invloed des gewijden woords op den kansel, omdat de hoorders zoo slecht zijn voorbereid op hetgeen zij te hooren krijgen. Het gaat met hen, als met „Kees Springer in de Kerk”, van wien CREMER zoo geestig verhaalt, wiens eigen gedachten telkens de woorden van den predikant onderbraken. Heel veel vertrouwen in het moreel succes van de film heb ik dan ook niet. Niettemin is het een feit, dat ik dezer dagen groote mannen, en naar het uiterlijk te oordeelen wufte vrouwen, heb zien schreien bij

Paedagogisch tijdschrift, 1926:

doel ook nog zoo aanbevelenswaard — tenzij een of andere N.V. of een of andere kapitalist er zijn geld in steekt, in de hoop, er met winst weer uit te komen. Laten we de dingen zien, zooals ze zijn; en dat hindert ook niet, wanneer we maar alles bekijken in het licht van de tijdelijkheid van de materie, en de eeuwigheid van de ziel; en dat niet oppervlakkig, want dan zijn we als Kees Springer in en buiten de kerk, maar als een mensch in de waarachtige menscheijkheid, die strijdt den bitteren strijd om het aardsche levensbrood. Dat is de ellendige tegenstrijdigheid van alle uiterlijke mootheid in woord en geschrift, dat er zoo ontzaglijk veel weedom is, dat dage-

Zeeuwsche kerkbode, 1 oktober 1926:

ze uitblonken en ook waar ze m.i. in tekort geschoten zijn, doch ik zal daar wel voor oppassen. 't Is me wel eens gebeurd dat ik aan een dominé vraagde, hoe komt ge daaraan en dat ik het er niet best afbracht; veel minder durf ik nu zoo'n heel dozijn onder het mes nemen. Een paar opmerkingen durf ik echter nog wel te doen. Het gebeurde meermalen dat een tweede of derde spreker na de rede van zijn voorganger begon met: „Ik dacht daar even onder de woorden van ds. A.“ en dan volgde een tamelijk breed relaas, wat mij wel eens deed denken, dus dominé's zitten ook wel met de gebreken van Kees Springer, n.l. afdwalende gedachten onder de preek. Ook werden door sommige sprekers wel eens wat oude paardjes bereden in hun beelden en vertellingen. Men zou nu kunnen denken dat is voor velen mogelijk nog nieuws, maar mijn meening is dat men voor een gemengd publiek zooals dat bij zulke gelegenheden samenkomt, zijn woorden evengoed moet wegeen, als wanneer men het Woord voor de gemeente bedient. Avond aan avond liep de tent tot barstens toe vol. Er werd met onverdroten aandacht geluisterd en daarbij gezongen, naast vele psalmen ook vele nieuw testamentische liederen. Over die laatste nog iets. Bij den dienst des Woords in onze kerk zongen we den

Fryslan Algemiën Frysk wykbleed, 1 januari 1927:

101

Yn ien dêrfen liezen wy ho Kees Springer him hâldde en droech yn 'e tsjerke, en yn in oar haedstik fornamen wy ho't er die en tocht yn syn deistich bidriuw.

Nou haw ik sa foar en nei al gauris typen teikene, lyk as men dy oantrof by de Rypster brêge, en ik scoe der suver sin oan krije om dy ljue ris sjen to litten yn hjar eigen hûs, yn 't formidden fen hjar eigen folk.

Wist ik nou mar de iene ef oare romantiske bysûnderheit fen in Anne Japiks ef in Hendrikus ef sa, b.g. toleurstelde ljeafde, ef det hy great wier mei Jochem syn wiif, mar och hea, op dat stik fen it libben gyng it dêr sa geregeld ta, as men it yen mar tinke kin. It slimste hwet ien fen de brêgeleden oerkaem, wier det in frijgesel it net foarinoar krije koe mei de faem, dêr't er twa eagen op smiten hie, mar

Het centrum, 18 december 1929:

De vandalen, ne:

Eindelijk in deze lijst — ga tot de vestibule en vergelijk! — het bewijs, dat de brave **Kees Springer** u omtrent het schilderachtig geval van Slotpoort en entourage, niets dan de pure waarheid heeft verteld. „Kon het nog helpen met bidden en wenschen” ... verzuchtte de zachtmoedige Gezelle om verloren schoon. Ik zou soms aan een paar bommen de voorkeur geven..., als 't nog maar hielp! 't Eenige wat we konden doen, bidden, wenschen en waken voor 't laatst overgebleven stukje van dat trotsche trapgevelsilhouet. Nog illusies? O. geene, ik zei 't zoo maar!

Arn. Saalborn – Het sociale ontwaken van het sociale bewustzijn in de literatuur. Amsterdam : H.J. Paris, 1931. P. 98-99.

→ In de novelle *Kees Springer buiten de Kerk* zijn we op een postkantoor en vernemen, dat Laars, de kantoorknecht, door de heeren wordt uit„gekafferd”, dat het hem slecht gaat met een zieke vrouw en zeven kinderen, waarvan een meisje van twaalf, dat 's nachts moet waken en zorgen en overdag uit werken gaat, dat hij vier gulden per week verdient, terwijl een mud aardappelen vier gulden kost en de huisjesmelker iedere week om een daalder komt. Wanneer één der heeren deze klachten hoort, roept hij uit, dat

hij, Laars, zijn mond maar moet houden en God danken, dat-ie een baantje boven duizenden heeft.

Later, wanneer Laars een aangeteekenden brief-met-geld gestolen heeft, blijkt, dat zijn feitelijke inkomsten f 8.— bedroegen, waarvan hij echter de helft afstaat aan twee behoeftige zusters, terwille van een gelofte, zijn stervenden vader gedaan.

De andere personen, ofschoon meer hoofdfiguren dan Simon Laars, doen voor ons doel weinig ter zake, zoodat we kunnen volstaan met te vermelden, dat ook hier de lijdensweg van een armoede lijdend gezin in kleuren wordt geschilderd, die aan duidelijkheid niets te wenschen over laten.

Herinneringen uit de eerste jaren van de Duinoordkerk, 1933:

Ik denk hier aan het humoristische opstel van Cremer: „Kees Springer in en buiten de Kerk.”

Er is aan het plafond al heel weinig te zien. Toch heeft het aan de bouwers veel te zeggen. Er ontstond n.l. midden in den bouw een *uitsluiting*, door patroons in het stukadoors-bedrijf geproclameerd.

Wij waren de wanhoop nabij. Immers, wie kan in dit ondermaansche den witkwast hanteeren, zonder links en rechts en overal kalksmetten neêr te laten? Zoolang dus de steigers der witters-gezellen in ons gebouw stonden, viel er niet te denken aan het leggen van den vloer en het inzetten der ramen.

De kerk en haar prediking, 1933:

Wilt gij een nog sprekender indruk? In diezelfde kast vindt gij wel een bandje van de — nog zeer wel te lezen — Novellen van Cremer. Sla daarin eens die op, welke over de gedachten handelt, die een zekeren heer Springer door het hoofd spelen op een Zondag onder het gehoor van de prediking.

Diezelfde heer Klaas of Kees Springer gaat thans Zondagsmorgens zeker niet naar de kerk: gij kunt

hem op het tennisveld ontmoeten of bij het station, op weg naar een voetbalvertooning.

Is dat u misschien nog te veel moeite, sla dan De Génestet eens op: dien vindt gij zeker nog wel ergens

Laurence Sterne, 1939:

Nog aan een enkele van de jongere auteurs der besproken periode willen wij de bedoelde vereenvoudiging van stijlmiddelen aantonen, en wel aan J. J. Cremer, bij wien wij nog in 1857-'58 het bij de oudere humoristen zo geliefde procédé vinden van *graphische aardigheden*: een dik en een dun streepje om een vader met zijn zoontje aan te duiden, horizontale strepen, wijzende handjes enz.¹⁾ Maar zelfs bij het toepassen van deze procédé's treft het ons hoeveel gemoedelijker de toon geworden is; het wijzende handje aan 't slot van „Kees Springer in de Kerk” b.v. is geheel stichtelijk geworden:

(Het oordeel van verschillende lezers over de voorafgegaane beschrijving van Kees Springer in de Kerk):

„Warempel, 'en aardig stukje die Kees Springer; 't is trouw d'après nature, 't is ... Zetter, laat mijnheers volgende complimenten maar weg; *die* begreep er heelemaal niets van; of het aan de verkeerde plaatsing van jou strepen en groote en kleine letters, of aan mijn averechtsche manier ligt om in woorden te brengen 't geen ik zeggen wil; 'k weet het niet. Ze voelden het niet. Daar, dáár heb je 't woord: *voelen*. Welnu, mocht er dan hier of daar iemand zijn, die, o jammer! even slecht *luisterde* als onze Kees, och, dat hij dan van dat weinige, slechts evenveel voelde; voelde met de hand op het hart; en nimmer zóó:

Hoe Cremer zelf over dergelijke subjectieve stijlmiddelen dacht, blijkt uit het begin van „Schudden en Blazen. Een ode of zoo iets aan mijn vriend Sambucus”. (Romantische Werken, III, blz. 223):

„Wat! — schrijf jij een *Ik*-verhaal? en je vindt dat een auteur...

„Precies; we hebben 't allang begrepen. Zoowel als het dwaasheid is om den „Lieven Lezer” telkens geheel onnoodig in zijn verhaal te mengen, zoo is het dat ook, wanneer een auteur in de belangrijkste scènes onophoudelijk met zijn *Ik* voor den dag treedt. 't Heeft er iets van alsof een tooneel-regisseur zich gedurig met een geheel overbodige inlichting te midden van de acteurs aan het publiek kwam vertoonen. — Maar — als zoo'n regisseur bij het benefiet van een vriend eens wezenlijk *meespeelt* — en desnoods met zijn heele familie — zie kind, dát is wat anders, dát is heel wat anders!”

Letterkundig woordenboek, 1941:

Kees Springer in de Kerk, met al zijn afdwalingen onder de preek, novelle van Cremer, gevolgd door **Kees Springer buiten de Kerk**, waarin men leest hoe edelmoedig Kees is en hoe alles nog terecht komt. Twee verhalen, waarmee Cremer een buitengewoon grote opgang maakte; tevens twee pleidooien voor de Moderne godsdienst.

Nijmeegsch dagblad, 19 juli 1947:

ten veelvuldige gebaren. Tijdens de uitvoering werden we ons bewust van de macht der Muziek. We konden er niets aan doen dat bij 't le motief gedachten aan de bezette tijd zich heftig aan ons opdrongen, en stelden vast dat het ons bij serieus luisteren gaat als „Kees Springer in de kerk” (uit de Romantische werken van Cremer): We worden getroffen door de muziek en een ogenblik daarna dwalen onze gedachten af door de opgeroepen associaties. En direct aansluitend dringt opnieuw tot ons door het suggestief spelende orkest en zijn we opnieuw geboeid, totdat zich het gebeuren herhaalt. De geestelijke gesteldheid van

Letterkundig woordenboek, 1952:

[Kees Springer in de Kerk]

Kees Springer in de Kerk, met al zijn afdwalingen onder de preek, novelle van Cremer, gevolgd door *Kees Springer buiten de Kerk*, waarin men leest hoe edelmoedig Kees is en hoe alles nog terecht komt. Twee verhalen, waarmee Cremer een buitengewoon grote opgang maakte; tevens twee pleidooien voor de Moderne godsdienst.

D.J. Bos – In dienst van het koninkrijk, 1999:

68 J.J. Cremer, 'Kees Springer in de kerk'. In: *Novellen*, p. 33. 'Buiten de kerk' bleek dat Kees weliswaar slecht luisterde, maar goed handelde. Hendrik Tollens beschreef het omgekeerde: een adellijk echtpaar hoort geboeid een preek over naastenliefde aan maar laat het eigen personeel in de kou staan (zie 'De Kerkgang' [1855]. In: Tollens, *Dichtwerken*, xii).

Een hyperrealistische beschrijving van de wijze waarop preken op de toehoorders overkwamen, gaf mr J.J. Cremer in zijn novelle *Kees Springer*. Terwijl het toch heus een goede dominee is die op de preekstoel staat, met een heldere stem en een mooie tekst, zit Kees, 'surnumerair bij de posterijen', in de voering van zijn jas te wroeten naar een dubbeltje voor de collecte. Hij probeert zijn hoofd erbij te houden maar zijn gedachten dwalen telkens af; niet meer dan enkele flarden dringen tot hem door. Deze brave kerkganger, meende Cremer, was vast niet de enige die zo weinig aan een preek overhield:

Je komt thuis met de herinnering, dat het er vol en koud of warm was; dat de preek lang of kort duurde; dat er een juffrouw, die erg bleek zag, de kerk uit moest, 't geen nog al opschudding gaf; dat het orgel onder het voorgebed in eens wonderlijk piepte; dat dominee P. alweer met z'n Alpha en Omega voor den dag kwam, en nog erger gegalmd had dan vroeger; dat de voorzanger precies kwaakte als 'en eend, en honderd dingen meer [...] je hoort klanken en denkt aan wat anders; je staat op om te bidden, houdt den hoed voor de oogen, en ziet de portretjes van Napoléon en Eugénie, of Victoria en Albert er in, en je dwaalt door Parijs of Londen en bezoekt er de opera's en hoort 'amen', en gaat weer zitten; je zingt, om je buurman, die blaart als 'en schaap, te overbluffen, en te doen hooren dat je vrij wat meer stem hebt dan hij.⁶⁸

Over Kees Springer in en buiten de kerk:

In 2015 is in de nieuwe canon van De leeslijst van J.J. Cremer Kees Springer in en buiten de kerk opgenomen. In de leeslijst worden uit de Nederlandstalige literatuur in chronologische volgorde. Daarnaast wordt van veel canonieke auteurs een minder bekend werk gekozen: van J.J. Cremer Kees Springer in en buiten de kerk (niet Fabriekskinderen), van Marcellus Emants Lilith (niet Een nagelaten bekentenis), van Gerard Walschap Sibylle (en niet Houtekiet). Deze ongebruikelijke keuze zal het lezen en doorbladeren van dit boek voor bijna elke lezer een ontdekking maken.

J.J. Cremer
Kees Springer in en buiten de kerk
Leiden, 1860

Rob van de Schoor

De Arnhemse schrijver J.J. Cremer (1827-1880) is vooral bekend door zijn *Betuwsche en Over-Betuwsche Novellen*, in vele edities verschenen, en *Fabriekskinderen. Een bede, doch niet om geld* (1863), een literair pleidooi voor de afschaffing van kinderarbeid. Maar hij schreef ook verschillende realistische romans, zoals *Anna Rooze* (1868) en *Dokter Helmond en zijne vrouw* (1870). Cremer liet zijn personages over het algemeen dialect spreken, wat heeft bijgedragen aan de literaire vormgeving van het verhaal 'Kees Springer in de kerk' (1858). Door de humoristische botsing tussen wat Kees hoort en denkt (en bidt) – een procédé dat uit de romantische humorcultus stamt – ontwikkelt Cremer in dit verhaal een opmerkelijke verteltechniek.

Kees Springer in de kerk - Kees Springer buiten de kerk.
door J.J. Cremer (1827-1880).

Een introductie in een tweeluik van J.J. Cremer uit 1858.

WWW.JACOBCREMER.NL
februari 2025

Laatst bijgewerkt: 22 februari 2025.

www.jacobcremer.nl